

Antiek transhumanisme / modern Gnosticisme ?

Transhumanisme, in de betekenis van het transcenderen, het overstijgen van de menselijke natuur, is aanwezig in de antieke wijsbegeerte en in de antieke theosofische of religieuze systemen zoals het gnosticisme en het hermetisme. Dit ging echter niet gepaard met een messianistisch geloof in de verlossende kracht van technologie. In de antieke mythologie leest men zelfs een zeker wantrouwen tegenover technologie: de god van de techniek, Hephaistos, is de minste der Olympische goden. Wel zou hij automaten, autonome mechanische dienaren (*tripoda*), gemaakt hebben. Hij of de legendarische ingenieur Daedalus zou ook Talos: een bronzen "killer-robot" ontworpen hebben die het eiland Kreta bewaakte. De Griekse mythologie waarschuwt voor onvoorziene gevolgen van transhumanistische wensen: Tithonus kreeg onsterfelijkheid maar geen eeuwige jeugd en kwijnende letterlijk weg. Midas, die niet had voorzien dat ook zijn eten en drinken in goud zou veranderen, geldt in AI-kringen als een waarschuwing voor het voorzien van alle mogelijke gevolgen van een commando. Technici zoals Heroon van Alexandrië hebben in de eerste eeuw van onze tijdrekening mechanische wonderen beschreven, die tot in de Middeleeuwen doorwerkten als bewegende en zelfs musicerende automaten, voortgedreven door katrollen en stoom. Maar technologie is nooit de focus geweest van transhumanistische dromen. Het immateriële, de onstoffelijke ziel, is waar de mens zijn of haar sterfelijkheid en beperktheid kan overstijgen. De Orfische en Pythagoreïsche tradities hebben Plato beïnvloed, en in zijn dialoog *Theaetetus (Over kennis)* vinden we het centrale thema van de "theiosis kata to dynaton": de god-wording in de mate van het mogelijke. Via een bepaalde levenstechniek, die sterk op het intellectuele, op de kennis, is gebaseerd, kan men het volle potentieel van het zelf realiseren. Men heeft het gnosticisme wel eens "platonisme voor het volk" genoemd: dit is in vele varianten, meestal christelijk, in de eerste eeuwen van onze tijdrekening verspreid. Het lichaam en de hele materiële wereld worden er doorgaans negatief beschouwd en de ware, goddelijke aard van de mens kan men door "gnosis / kennis", aangeleverd door een goddelijke heiland, verlossen uit de sterfelijke stof. De wisselwerking tussen Griekse en Oosterse (Egyptische, Perzische,...) tradities, heeft ook het Hermetisme (Hermes Trismegistos) voortgebracht dat minder dualistisch is en een grotere nadruk legt op de zelfredzaamheid van de mens. De nauwe banden met alchemie tonen aan dat men hier zowel op een materiële manier (goud maken) dacht, als op een metaforische wijze (het veredelen van het zelf). Ook in het Nieuwe Testament en bij orthodoxe kerkvaders zoals Gregorius van Nyssa vindt men deze gedachte van de "theiosis" terug: doordat de godheid de weg naar beneden, naar het mens-zijn, heeft afgelegd, kan de mens ook opstijgen naar het hogere. Het is de gedachte van de openheid van de menselijke natuur die een Renaissance-denker zoals Pico della Mirandola ook meende terug te vinden in de synthese van de eeuwige filosofie. In alle religieuze en filosofische tradities zoals Hermetisme, Platonisme, Jodendom, Christendom en Islam, vindt hij inspiratie voor zijn tekst "Over de waardigheid van de mens". De mens is een "open" wezen, zonder "wezen", zonder essentie, dat zichzelf tot kunstwerk kan en moet maken en daarbij kan afdalen of opstijgen tot het hogere. Afsluitend hebben we een antieke en middeleeuwse parallel besproken voor het "uploaden" van de geest in een computer, met de hoop eeuwig te kunnen leven, verlost van een eindig materieel substraat. Vooral Arabische filosofen zoals Ibn Sina (Avicenna) en Ibn Rushd (Averroës) hebben een idee van Aristoteles uitgewerkt tot de leer van het zogenaamde actieve intellect: een deel van de menselijke geest, het deel dat abstracte, wetenschappelijke kennis kan verwerven, staat in contact met het goddelijke en kan hieraan gelijk worden. Aristoteles geloofde niet in een individuele onsterfelijkheid: de ziel sterft met het lichaam, maar volgens deze interpretatie van zijn werk "Over de Ziel" kan een deel van de mens toch onsterfelijk worden, één met het goddelijke zijn. Cruciaal verschil is natuurlijk dat men hierbij niet de individuele ziel bewaart, maar één wordt met de absolute kennis: men wordt deel van "the cloud".

Orthodoxe moslims en christenen hebben dit bestreden omdat er geen individuele loon of straf meer zou zijn. Het actieve intellect toont aan dat er parallellen zijn met modern transhumanisme maar dat niet alleen de opvattingen over technologie maar ook de ideeën over individualisme sterk verschilden.